

Baggrundsnotat om det schweiziske uddannelsessystem

Mulighederne for unge med henholdsvis en gymnasial uddannelse eller erhvervsuddannelse ligner på papiret hinanden i Danmark og Schweiz, men forskellen på hvor mange, der vælger erhvervsuddannelsesvejen er stor. Cirka to-tredjedele af en schweizisk ungdomsårgang optages på en erhvervsuddannelse, hvor det i Danmark er under en-femtedel. I Schweiz er det kun cirka en-fjerdedel, der optages på en gymnasial uddannelse, mens det i Danmark er cirka tre-fjerdedele. Og på trods af disse forskelle er andelen, der får en videregående uddannelse, næsten den samme (ca. 55 procent i Schweiz og ca. 60 procent i Danmark).¹

Den gode historie om det schweiziske uddannelsessystem

Danmark og Schweiz er blandt de lande i verden, hvor den duale model står stærkest i den forstand, at næsten alle elever er i praktik (ansat) i en virksomhed, og ansvaret for uddannelserne er delt mellem arbejdsmarkedets parter og staten.

Adgangen til de gymnasiale uddannelser i Schweiz begrænses af høje adgangskrav. Det betyder, at kun de fagligt dygtigste kommer ind (ca. 15 procent af en årgang).² Dette er med til at forklare, hvorfor andelen af de unge, der optages på en erhvervsuddannelse, er markant større i Schweiz.

Samtidig ser det ud til, at de schweiziske erhvervsskoler har stoppet frafaldet fra erhvervsuddannelserne. Måske netop fordi det schweiziske uddannelsessystem er kendt for, at give mulighed for at uddanne sig videre – uanset udgangspunktet. Alle ved, at de kan starte som mekanikere eller salgsassistenter uden, at vinke farvel til muligheden, for en dag at ende som ph.d.. I Schweiz er der ingen blindgyder, men tydeligt skilte karriereveje med muligheder for sporskifte og mange alternative ruter til samme mål.

8 afgørende forhold for den schweiziske succes

Epinion har kortlagt det schweiziske uddannelsessystem i 2016, og fremhæver otte forhold, der er særligt afgørende for den schweiziske succes:

1. Decentralt, konkret og håndfast vejledningssystem

Fra 7. klasse er der virksomhedsbesøg, besøg fra vejledningscentre samt høj grad af selvevaluering hos eleverne, som tilsammen skaber en grundig uddannelses- og arbejdsmarkedsorientering. Vejledningsprocessen tager

¹ *International kortlægning - Uddannelsessystemerne i Holland, Schweiz og Sverige* udarbejdet af Epinion for Rådet for Ungdomsuddannelser i 2016.

² *International kortlægning - Uddannelsessystemerne i Holland, Schweiz og Sverige* udarbejdet af Epinion for Rådet for Ungdomsuddannelser i 2016

udgangspunkt i personlig selverkendelse, med fokus på styrker og svagheder og bliver gradvist mere fokuseret på, at finde sig selv i arbejdslivet.

2. Et fleksibelt indrettet uddannelsessystem

Uddannelsessystemets indretning og fleksibilitet sikrer, at den unge i princippet har mulighed for at tage alle videregående uddannelser, hvis vedkommende har en gymnasial eller erhvervsfaglig uddannelse. Typisk kræver det en række ekstra eksaminer m.m., men der er skabt en stærk fortælling om, at der ikke er blindgyder i systemet, og det derfor ikke er muligt at tage et forkert uddannelsesvalg.

3. Effektivt praktikpladssystem

Praktikpladssystemet er efterspørgselsdrevet. For at starte på en erhvervsuddannelse skal man finde en læreplads, og dermed ansættes i virksomheden. Det vil sige, at det i udgangspunktet er virksomhederne der bestemmer tilgangen til erhvervsuddannelserne, dog med kompenserende skolepraktik. I Danmark er det på langt hovedparten af erhvervsuddannelserne muligt at starte på det 6-12 mdr. lange grundforløb, uden at have fundet en læreplads.

4. Særlig schweizisk model: regional definition af indhold og udbud

Uddannelsessystemet er organiseret decentralt i 26 kantoner. Virksomhedernes behov definerer udbuddet og indholdet af erhvervsuddannelserne i hver kanton, igennem blandt andet praktikpladssystemet, brancheskoler³ og de opgaver lærlingene løser i deres praktik på virksomheden. Den decentrale organisering gør systemet meget tilpasningsdygtigt til lokale behov.

5. 2-årig erhvervsuddannelse

I 2004 blev der oprettet en 2-årig erhvervsuddannelse, som giver mulighed for at tilgå erhvervsuddannelsessystemet på et lavere fagligt niveau. Uddannelsen bruges aktivt til at få de bogligst svageste i uddannelse, og er samtidig et værktøj til at integrere indvandrere.

6. Professionelle videregående erhvervsuddannelser (PET)

³ Ud over uddannelse på skole og i virksomhed skal lærlinge også på et antal kurser i de såkaldte überbetriebliche Kurse (ÜKs, direkte oversat: kurser på tværs af virksomheder). ÜKs er selvstændige juridiske enheder, oftest ejet og drevet af brancheorganisationer med undervisere, der udelukkende arbejder i disse ÜKs. På disse kurser instrueres og trænes dele af fagligheden, som den enkelte praktikvirksomhed ikke rummer, og som erhvervsskolen ikke har udstyr til.

De professionelle videregående erhvervsuddannelser (PET) skaber mulighed for, at alle med en erhvervsuddannelse kan studere på videregående niveau. Der er direkte adgang uden yderligere supplering til korte erhvervsrettede videregående uddannelser (Federal and Advanced Federal PET Diploma Examinations), cirka svarende til erhvervsakademiuddannelserne, og man kan videreuddannes på deres Universities of Applied Sciences, cirka svarende til professionsbacheloruddannelserne, hvis man gennemfører et 1-årigt suppleringsforløb for erhvervsuddannede.

I Schweiz er det, der svarer til professionsbacheloruddannelser, udbudt af Universities of Applied Sciences, som også udbyder master- og kandidatuddannelser, der ligger i naturlig forlængelse af bacheloruddannelserne. Der er altså i Schweiz en betydelig sidestilling, af de akademiske og de lange professions- og erhvervsrettede videregående uddannelse.

7. Store forventninger til alle unge

Det forventes, at alle afslutter en uddannelse, og finder beskæftigelse.

8. Fokus på de svageste

Der udarbejdes blandt andet et særligt vejledningsmateriale til den gruppe af en ungdomsårgang, som ikke kommer videre efter grundskolen. Denne gruppe af unge, med flere problemstillinger, får også gavn af det såkaldte "case management"-initiativ. Case manageren hjælper med at finde praktikplads, og koordinerer mellem de mange aktører, som en ung er i kontakt med.

Afgørende schweiziske forhold i dansk kontekst

De otte ovenstående forhold er punkter, det danske uddannelsessystem kan lade sig inspirere af, og på flere punkter er vi allerede gået den samme vej. Den nye "Aftale om bedre veje til uddannelse og job", tager eksempelvis hånd om gruppen med de svageste forudsætninger med den såkaldte FGU (forberedende grunduddannelse). I *Aftale om bedre veje til uddannelse og job* indgår endvidere et initiativ om, at kommunen skal tilbyde én fast kontaktperson til unge, der har brug for en særlig støtte – der på sin vis minder om intentionerne med det schweiziske "case-management"-initiativ.

I Danmark er videreuddannelsesmulighederne for de erhvervsuddannede også forbedret markant de seneste år efter erhvervsuddannelsesreformen fra 2014, og mulighederne ligner på mange måder dem i Schweiz. Der er direkte adgang, uden yderligere supplering til erhvervsakademiuddannelser (dog med krav om specifikke gymnasiale fag på uddannelser, der ikke ligger i naturlig forlængelse), og der er adgang til professionsbacheloruddannelser, som er særligt relevante (f.eks. SOSU til sygeplejerske). Dette kan dog endnu ikke ses i optagstallene for erhvervsuddannelserne, og man

kan sætte spørgsmålstegn ved, om de gode videreuddannelsesmuligheder er blevet en central del af fortællingen om de danske erhvervsuddannelser.

De ovennævnte otte forhold har rod i forskellige dele af det schweiziske uddannelsessystem. I det følgende redegøres for udvalgte dele af det schweiziske uddannelsessystem.

Tre former for vekseluddannelse

I Schweiz er der følgende modeller for vekseluddannelse, som er uddannelser, hvor der veksles mellem undervisning på en skole og praktisk oplæring i en virksomhed. Den typiske grundmodel for alle vekseluddannelser er, at eleven er fire dage i virksomhed og én dag på skole:

Model 1: En 2-årig grunduddannelse, der fører til erhvervsattest (Berufsattest) – for de mindre bogligt dygtige.

Model 2: 3- eller 4-årige eud (Fähigkeitszeugnis) – den almindelige eller klassiske erhvervsfaglige uddannelse.

Model 3: Erhvervsgymnasial uddannelse (Berufsmaturität), som er tilrettelagt som vekseluddannelse.

Model 1 svarer nærmest til erhvervsgrunduddannelsen (egu) i Danmark, hvad angår erhvervskompetencen og målgruppen for uddannelsen. Egu er en praktisk baseret uddannelse på to år, hvor der lægges vægt på læring gennem jobberfaring, og hvor teori spiller en mindre rolle.

Model 2 svarer nogenlunde mht. job- og kompetenceområder til de danske erhvervsuddannelser (eud). Om en uddannelse er tre- eller fireårig afhænger af, hvad der kræves for at opnå uddannelsesbeviset i en specifik uddannelse.

Model 3 svarer nogenlunde til den danske eux, der kombinerer en erhvervsuddannelse med en erhvervsfaglig studentereksamen. På den måde opnår den enkelte både erhvervskompetence og generel studiekompetence. Model 3 svarer således til eux, hvad angår erhvervs- og studiekompetence og til hhx/htx, hvad angår studiekompetence.

Krævende overgang fra folkeskole til ungdomsuddannelse

I Schweiz opdeles elever i nogle kantoner efter boglige evner fra 6. klasse. Optagelse på gymnasium kræver en hård teoretisk prøve. Tilgangen til erhvervsuddannelser bestemmes, som udgangspunkt af virksomhederne. For at starte på en erhvervsuddannelse skal du finde en læreplads, og ansættes i virksomheden. Der er dog også mulighed for skolepraktik.

Schweizerkuren: Ingen afslutning uden adgang til anden uddannelse
Systemet er kendetegnet ved, at alle uddannelser slutter med en afgangsprøve (afgangseksamen), og at denne giver adgang til videre uddannelse, – hvad enten du vælger at kombinere håndværket med en studentereksamen, der giver mulighed for at læse direkte videre på universitetet, eller en kort to-årig uddannelse for dem, ”der kan regne og skrive lidt, men er bedst til det praktiske”.

Den 2-årige erhvervsuddannelse 'Berufsattest' (model 1) giver således adgang til den gængse 3- eller 4-årige erhvervsuddannelse (model 2), hvor der ved adgang gives 1 års merit for den opnåede Berufsattest.

De 3- eller 4-årige eud'er med uddannelsesbevis, giver adgang til professionelle erhvervsuddannelser på videregående niveau (PET), svarende ca. til en erhvervsakademiuddannelse.

Stor respekt

Der er et uddannelseshierarki i Schweiz, men det påvirker kun i mindre grad de unges uddannelsesvalg. De gymnasiale uddannelser har størst prestige, bl.a. grundet høje adgangskrav. I den offentlige debat betragtes erhvervsuddannelser og gymnasiet dog, som to lige gode uddannelser. Det faktum, at så stor en andel af en ungdomsårgang vælger en erhvervsuddannelse, vidner også om, at det er velanset at tage en erhvervsuddannelse.

Styringsstruktur

En del af succeshistorien i schweizisk uddannelsespolitik er styringsformen bag erhvervsuddannelserne (VET), og de professionelle videregående uddannelser (PET). I indledningen til den gældende lov, om erhvervsuddannelserne i Schweiz, er det fastsat, at erhvervsuddannelserne er en fælles opgave for stat (Bund), kantonen og arbejdslivets organisationer (Organisationen der Arbeitswelt).

Uddannelsessystemet bygger på en fælles forpligtelse for erhvervsuddannelsen blandt alle aktørerne, dvs. de nationale og kantonale myndigheder, arbejdslivets organisationer, erhvervsskoler og virksomheder.

Styring er således i høj grad ligesom i Danmark, dog med den signifikante forskel i "mellemlaget", i form af kantonernes store selvbestemmelse.

Mens det i Danmark entydigt er arbejdsmarkedets parter, som via de faglige udvalg, med ligeligt repræsenterede arbejdsgiver- og arbejdstagerorganisationer, der definerer uddannelsesmålene for de enkelte uddannelser, er det et lidt vagere defineret begreb i Schweiz. 'Arbejdslivets organisationer', som både omfatter arbejdsmarkedets parter og professionsorganisationer, og på nogle områder også NGO'er som Greenpeace og WWF, har denne

opgave. De står ligeledes for de nationale eksamensprocedurer i de enkelte uddannelser.

Forskellen skyldes først og fremmest en langt lavere organiseringsgrad i Schweiz end i Danmark. Herudover skyldes det også anderledes historiske forudsætninger, hvor samspillet mellem staten og hovedorganisationerne på arbejdsmarkedet på blandt andet erhvervsuddannelserne, har haft en særlig rolle i Danmark i sammenligning med de fleste andre lande, herunder Schweiz.